

NEMETH LÁSZLÓ: SZÉCHENYI; BODNÁRNÉ SZÜLETÉSNAPI ELŐADÁSOK

Bodnárné: *Töröcsik Mari (Tamássy Andrea felvétele)*

Az első és a második fölvonás között házkutatást tartanak Széchenyiné, Döblingben. Németh László itt természetesen szünetet képzelt, és a nyomokból, majd a szövegekből fokozatosan ki kellene derülnie, *hog*y mi is történt. Debrecenben, a Horváth Árpád Stúdiószínházban - ma már ugyancsak természetesen - két részben játsszák a négyfelvonásos darabot, itt nincs tehát szünet. Hanem az üresen hagyott játéktérre besörtet egy kommandó. Sötét felöltös, fekete kalapos emberek, csak a vezetőjük visel - nyilván a megkülönböztethetőség végett - világosabb kabátot. Szétdobálnak mindent, lesöprik a könyvespolcot, fölforgatják az íróasztalt, végül a főrendőr elmenőben néhány sakkfigurát még a földre szór. Inkább öncélú erőszakoskodást látunk, mintsem célratörő keresést. Inkább megfélemlítési akciót, mint kutatást.

Az előadás egyetlen jól fölismarható, markáns rendezői beavatkozása ez, és összegződik is benne a produkció minden baja. Lehet, hogy Léner András, az ifjú rendező nem figyelte oda, amikor a szöveget olvasta, sőt a színészekre sem figyelte a próbák hosszú hetei során, hogy mit beszélnek, különben föltűnt volna neki, hogy a házkutatást Széchenyi többször is korrektnek, a rendőrökkel folytatott társalgásának hangnemét egyenesen lovagiasnak nevezi. Ha mégis figyelte, akkor nem érdekelte a szöveg és az általa kitalált játék közötti ellentmondás. Ha viszont megengedhetőnek véli az előadás különböző elemei között az összhang hiányát, akkor az egészen végig kellene vólnia a szöveg és a játék valamiféle diszkrepanciájának, s ebből még ki is kellene derülnie valami jelentésnek. Erről azonban szó sincs. További trehánytság, hogy Széchenyi könyvespolcáról egyebek közt Franz Werfeltől *A Musa Dagh negyven napja* magyar kiadása hullik le A világirodalom remekei sorozatból. A rendező arra sem figyelte, hogy stúdióban rendez, ahol intim térben, a nézők lába és szeme előtt történik minden. Túri Erzsébet díszlete harminc méterről talán épületnek látszana - bár inkább egy múlt századi ipari létesítménynek, mintsem előkelő kastélynak -, öt méterről azonban föltűnően kulisszaszerű. A bútorzat szedett-vedett, mintha véletlenszerűen szedték volna össze a raktárból. Kelemen Kata jelmezei elégán úriembereket igyekeznek mutatni; találó megfigyelés, hogy az orvosok éppen csak felkapják utcai ruházatukra a fehér köpenyt, az viszont érthetetlen, hogy ezek a köpenyek miért emlékeztetnek ballonkabátokra. (Mind-

ennek tetejébe az első sorokból a világítási és hangeffektusok irányítójának munkálkodása is jól látszik - mintha a „legnagyobb magyar” könyvespolcának tetején ülne telefonnal és elektromos vezérlőpulttal felszerelve.)

A színészi játék, főképp a hanghordozás és a hangerő sem illeszkedik a kis tér intimitásához. Hangos és főképp túlságosan színpadias a beszéd, hiányzik a bensőségesség, a természetesség. Igaz, ezekre Németh László szövege nem túlzottan alkalmas. A nyelv szándékolt emelkedettségéé maga is színpadiasságra csábít.

A rendőri kommandó közjátéka azonban nemcsak az előadás végiggondolatlanágáról árulkodik, hanem - mintegy mellesleg - kiemeli a darab alapvető logikai-dramaturgiai gyengéjét. Fölerősíti a cselekménynek azt az értelmezését, mely szerint az osztrák rendőrség halálba akarja kergetni a számára kínos magyar politikust, és Széchenyi öngyilkosságával előzékenyen kiszolgálja ezt a szándékot. Nem dráma zajlik tehát a színen, hanem hajtóvadászat.

Ezt pedig szinte egyedül a vadnak kellene eljátszania. Csikos Sándor adja is a megrenszos játékoságát időskorára is őrző nagy szellemet, de nem nőhet fölébe a cselekmény drá-

maiatlanágának, és nem küzdhet meg a méltó partnerek hiányával. Egyedül a Goldmark doktort játszó Maday Gábor mutat némi intellektuális érdekességet, érzékeltet valamit az idegbajos ideggógyász különös személyiségéből. Jelentékeny színészek, mint a Lonovics érseket játszó Miske László és a Görgen főorvost alakító Sárközy Zoltán, nemigen találják a figurát a szerepben, Simor Ottó a kelletnél ütődöttebb vén inast formáz, Diószeghy István szabványos vidéki magyarnak ábrázolja a Látogatót. A legtöbb szerep pedig megkülönböztethetetlen fiatalembereknek jutott. Oláh Zsuzsának csak azért kell hisztérikus izgalommal a színre rontania, hogy nő is szerepeljen az előadásban.

A színlap szerint a szerző születésének századik évfordulója tiszteletére tűzték másorra a darabot, mégpedig bérletszünetben. A második előadás igencsak foghíjas volt a kicsiny nézőtér. Nem tudom, hogy fogja megírni e produkció az áprilist Németh László születésnapját.

Szolnokon a *Bodnárné*t mutatták be; nem deklarálva ugyan, de tán hasonló indítékkal. Verebes István rendezése nem mutatja a darab előadásának más okát, viszont professzionális magabiztossággal felel meg a föladatnak. Minden kérdést föltett magának a darabbal kapcsolatban, és értelmesen megválaszolta azokat.

Elsőként azt, hogy el lehet-e egyáltalán játszani a művet. A válassza: nem. Alkot tehát egy másikat, amelynek a szöveggönyve ugyan szinte azonos, de mégis alapvetően más darab. Németh László első fennmaradt (meghagyott) darabjában, még a harmincas évek elején, naturalisztikus parasztdrámát próbált antik görög sorstragédiává stílizálni. Bodnárné hűbrisze a nagyravagyás, az, hogy legalább gyermekében - s persze gyermeke révén legalább vénségére maga is - ki akar törni a paraszti sorból. S ennek mindkét fia áldozatul esik. Az is, amelyiket sikerül értelmiségivé, azaz a kor fogalmai szerint úriemberré nevelnie, s az is, amelyik munkájából előteremt az ehhez szükséges anyagiakat, de paraszt marad. Családon belül, egyetlen falusi portán dül tehát a kor osztályharca, s ez a szituáció természetesen tele van mindig érvényes emberi konfliktusokkal. Az osztálykülönbség szerelmi és életformabeli testvérféltékenység formáiban jelenik meg.

Verebes István két részben játsszatja a négy fõlvonást, de kemény kézzel, következetesen jelenetekre szaggatja a darabot. A színpadból Kis-Kovács Gergely stilizált díszlete - egy papírra festett falusi utcakép meg egy üres kulissza - kiszakítja a játékeret, ahol a két szép, cifrán faragott ülõbutor mintha azt jeleznék, hogy nem is igazi parasztdvaron, hanem inkább paraszti sorba lecsúszott dzsentrik háza táján vagyunk, s erre a társadalmi pozíciókat pontosan jelzõ ruhák tervezõje, Torday Hajnal is emlékeztet, amikor a címszereplõre egyáltalán nem parasztos öltözetet ad. A jeleneteket munkafényben vagy inkább félhomályban elhangzó régi stílusú parasztzene választja el (a zeneszokról nem értesít a mûsorfüzet), mialatt a színészek bejönnek, beállnak (-ülnek) a kellõ pözba, s amikor a játékeret a fölõtte jól láthatóan elhelyezett reflektorok megvilágítják, eljátszzák a magukét, majd kimennek. Ez részint praktikus, nem kell a ki- és bejövések indoklásának bonyolult gondjával foglalatzkodni, részint alapvetõen megváltoztatja a darabot. Egyfelõl brechti elidegenítõ effektusként hat, hangsúlyozottan játéknak mutatja a játékot, idõrõl idõre tárgyilagosan kizökent a drámából, másfelõl balladás szaggatottságot, epikus elbeszélõ jelleget kölcsönöz a színen történeteknek. Egyfelõl modellszerûnek, meggondolandónak mutatja, amit látunk, másfelõl érzelmi ziláltság benyomását kelti. A jelenetek õnmagukban jól formált minidramák, kemény összecsapások, amelyek lépésenként viszik elõre a nagy drámát az elõre sejtethetõ vég felé.

A dráma drámaiatlansága mégis megbosszulja magát. A gyilkosság után, amely természetesen itt sem látható, kipukkad a történet, az építmény összeomlik, mint egy boltív, amelynek kiveszik a zárókõvét. A drámai cselekmény átadja a helyét elõbb a horrornak, majd egy krimibe illõ nyomozásnak. Mert bár természetesen nem látjuk, amikor Bodnárné szétlõvi halott fia fejét, hogy a másikat, a gyilkost mentse - már csak azért sem, mert a tetemet egy üres takaró helyettesíti -, ez elbeszélve is elég iszonyú a kellõ hangulati indoklás, a drámai feszültség megteremtése nélkül, illetve módszeres **kipukkasztása** nyomán. A csendõr õrmester kérdései nyomán kirajzolódó történetben fontosabb szerepe van a szolga leleplezõ vallomásának, mint annak, amit közben Bodnárné átél.

Ebben nagy része van a címszerepet alakító Törõcsik Marinak is. õ teljes mértékben azonosul a rendezés elidegenítõ, eldrámaiatlansító fölfogásával. Remekül játssza el, hogy Bodnárné mindent magába fojt, mindent alárendel elhatározott céljának. Törékeny testben nagyon kemény lelket ábrázol. Hogy mit rejt ez a lélek, azt az utolsó pillanatig titkolja. Idegességet is csak egyszer jelez: egyik kezével a másikat dörzsöli, közben egész testében vonaglik. Mûvin, értelmiségi módra töpreng. Egyébként összhangban a két rafináltan faragott bútordarabbal. A sok elfojtásnak azonban csak a harmadik fõlvonásból a darab végére áthelyezett, egyetlen összegzõ mondatban lenne szabad kipattannia: „Én adtam kezébe a fejszét, én nyomtam a másik fiamat a fejsze alá.” Ez a halkságában is súlyos fel- és beismerés azonban utólag nem változtatja meg mindazt, ami a gyilkosságtól idáig, tehát szinte a teljes második részben történt.

Amúgy a jól szervezett jelenetekben többnyire világos, erõtletes karaktereket mutatnak a színészek. A dráma ebben a fölfogásban a Jánost alakító Mihályfi Balázssra marad, aki bírja erõvel és mértéktartással az elnyomott, paraszti sorban gürçölõ idõsebb testvérben sistergõ szenvedélyek ábrázolását. Görög László kedves és kedveskedõ kisebbik fiúja is hiteles, Szalay Mariann meg mintha gazdagabb belsõ világgal, bonyolultabb lélekkel ajándékozna meg a pesti menyasszonyt - aki itt Cicából Vica lett -, mint amilyennel az írõ el látta. (Nyilván az sem véletlen, hogy éppen õk, a néptõl idegenek énekelnek népdalokat.) Soltis Lajos bölcsességbõl, jámborságból és tompult tehetlenségébõl gyúrja össze az öreg Bodnárt, Császár Gyöngyi a pletykás, leselkedõ szomszédasszony szerepéhez még férjet is kap a rendezõtõl,

akit Czibulás Péter egy sámlin báván üldögélve jelenít meg. Verebes Linda kedves riadalommal formázza meg a reménytelenül viszonzatlan szerelmet, a féltést, amely a féltékenységet is legyõzi. Gyõry Emil az Intézõ kicsi és nem túl fontos szerepében is föltûnõ, Ujlaky László õrmesterként viszont úgy érdeklõdik a történetek felõl, mintha csõppet sem érdekelné az egész. Valóságos csoda, hogy mégis vallanak neki.

ZAPPE LÁSZLÓ

Németh László: Széchenyi

(Csokonai Színház, Debrecen)

Díszlet: Turi Erzsébet. Jelmez: Kelemen Kata. Dramaturg: Szakonyi Károly. Rendezõ: Léner András.

Szereplõk: Csikos Sándor, Oláh Zsuzsa, Dobó Dániel, Füredi Krisztián, Sárközy Zoltán, Maday Gábor, Porcsin László, Miske László, Anga-Kakasi István, Korcsmáros Gábor, Juhász Árpád, Simor Ottó, Diószeghy Iván, Seres József.

Németh László: Bodnárné

(Szigligeti Színház, Szolnok)

Díszlet: Kis-Kovács Gergely. Jelmez: Torday Hajnal. Rendezõ: Verebes István.

Szereplõk: Törõcsik Mari, Soltis Lajos, Mihályfi Balázs, Görög László, Szalay Mariann, Czibulás Péter, Császár Gyöngyi, Ujlaky László, Gyõry Emil, Verebes Linda, Kaszás Mihály, Zelei Gábor, Horváth Gábor, Molnár László, Czákó Jenõ.

Csikos Sándor (Széchenyi) és Miske László (Lonovics érsek) a debreceni előadásban (Máthé András felvétele)